

1945

ДЕЛЕГЕЙ УЖУР-ДУЗАЛЫГ

Совет улус болгаш оң Армияны акы-дуны социалисттик турттарын ажычы чоннари, бурунгаар дешпалеген бүгү эки төрөлөгөн фашисттик Германияны совет улустун тилелгенин бүгү делегеге төөгүтү 30 чыл оюн демдегеп турар.

«Герман фашизмини Совет Эмгекчилер дөгөп эелген дайын делегеге империализмдин социализмге удуз өжөнүн күнтерини өң удуз чепсектиг халлаашкын, бистиң Төгөзү чуртувустун кайы-бир шагдан чурттап эрттирген эң аар-берге шыгалдаарынын берээгиз болган. Ол дайын делегеге баштайгы социалисттик күрүненин салым-чолу, делегеге шивилизациянын, социалисттик болгаш демократиянын келер үзүш шилтирелеткен» —

деп, «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуу Удуз дайынына совет улустун тилелгенин 30 чылдын дугайында» СОКП ТК-нын доктааында айтылган. Гитлержи Германия итхаш күштү дайынын бүгү талаа-биле чепсектетпеге чепсектиг күштерини халлаашкынга чыгыс-лаз курт оң мурунда быражыл көргөз. Немес шери күчүзү капиталисттик барык-ла бүгү чурттарын кур күштерине болгаш бузуруткен болдунар аргаларына дайына турган. 1941 чылдын июнь 22-де 5.5 миллион солдат болгаш офицерлери 4950 самолётту, 2800 танкты, 48 муз үгөр-булуз болгаш минометтү дайынын 190 дивизиячы ССРЭ-же оор ёзу-биле хелертен халлаан. Совет Эмгекчилер дайынын халлаашкынга харым кылдыр Ада-чурттуу Удуз дайыны, антифашисттик дайын, бүгү делегеге төөгүзүнде эң чөгүтү, эң хостакым дайынны чөгүткөн.

Кадим-дошкун дайын чылаарында фашизмге удуз төөгүдү тилелге миллион-миллион совет дайынчыларын дери болгаш ханы-биле чалап алган. Олар Коммунисттик партиянын кийгыры-биле көстүп көргөз маалдары чорукту, социализмдин херзине бердингени, утан-бозалдык өлдүр-чагайын көргөскөн. Совет Эмгекчилер дайыны тилелгенин совет тылгы тилелгенин, дайынга удуз экономикаын тилелгенин, кулукчуларга гитлержи армияны чыла шажыкы совет улустун тилелгени берге орунуга эң удуз шери-политиктиг үе-чала, дайын чорудугагына үлестин эргилдени эгези болган. Сталинградтын төөгүзү тулузукуну дайынга удуз аштырышкын тазарыштырды. Ада-чурттуу Удуз дайынына база делегеге ийги дайынга үлестин эргилденин эгезин сүлдүп. Курс чогуунга тилелге 1943 чылда Совет Армияны кайбарыктын күчүзү швар халлаашкындын эгезин-дир 1944 чылда Совет Армия Ленинград чогуунга. Днеприн оң тазында украин херге, Крымга, Белоруссияга, Молдавияга, Прибалтикага немес фашисттик эжелекчилерге дараалашкы өлүмүз согушкунерин танарыштырганы совет черден дайынны буруну-биле удуз сымарына чедирген.

Делегегин ийги дайынын Европада төгөненин кол болушукуну кайгамчык удуз Берлин кулушукунуна берди. Ада дайынын барык миллион хире кижилер бериле болгаш удуз, фашисттик Германияны чыла шапка. Совет Армия дайынын кадим-дошкун шыгалдыын эртин, рейхстагтын кырына Тилелгенин түгүн киниктеди.

Дайынны кадим-дошкун шыгалдаан совет улус, оң Чепсектик Күштери алдарык-биле туткан. Армиянын болгаш Флоттун дайынчылары, тылдын ишчилери, партизаннар Коммунисттик партиянын удузтузгалы-биле быжыг моральдык мез-шыннарын, быжыг туруштуг, кымсымаккый, эрес-маалды чоруу көргөскөн.

Фронтта дайынчы эрес-маалды чоруу дээр 7 миллион ажыг совет дайынчылар берден болгаш медалдар-биле шаңдаткан, алардын 11603-у Совет Эмгекчилер Маалыктары, Дайынчы эрес-маалды чорукту оң белге шыгалдарын кедин алганарын аразында бистиң чыгыс чер-чурттугаларымыс Х. И. Чургуев, Л. И. Фурман, И. И. Макаренко, Н. П. Кобал, олар база бар, а Д. А. Комарович Алар орденниң бүгү чөгөненин эки депкен.

Ада-чурттуу Удуз дайынын кадим-дошкун чылаарында маалдык Кызыл Шериге дузалашкы чылаарын Тываан бүгү булушкунга чоруду. Фронтта эң хай-хей белектерин чоруткан.

1942 чылдын февралдан 1943 чылдын ноябрь 20-ге чедир ийгилик-биле фронтта 3 эшен-дир (389 лагон) оң ажыг миллион акша ордендик белектерин, оларын ийгиликте 52 муз эжеп хаакты, 12 муз ажыг чодак тоннарын, 15 муз ажыг эжеп киле илдики, он-он муз тууза белектерин, 67 тонна дукту, 9 муз тонна чыжырганын, үлестин өске-лаа чүүлдерин чоруткан.

1942 чылда Кызыл Шериге тыва удустан барык 50 муз асты, 1943 чылда үш эскадрон самолётту алган. 1944 чылдын августта Тываан 30 муз чыгыс хузажик ийгиликте Украинаны Киев облазынын колхозтарын катан тургузары-биле чоруткан.

Фронтта тыва улустун материалдыг дузалашкындын ийги түзү 19 миллион ажыг акша, азы совет акшага шилчедерге 66.5 миллион рубль болган. Азы өгү-лөдө 4 муз ажыг, бир удуз кижиле 2000 рубль түнүг белеки берген ол.

Тоюнун арат чоңу фронтта бүгү таладыг дузалашкы көргүзүргө ийлекпейн киржи, он-он кижилер ок-бузуш туткан, дайынны чыла шапкы-биле фронтта чорударын даяп турган.

Четке эвес сан-түңнерден алган көргө, дайын чылаарында Тоюнун араттары 5000 ажыг ийги, 200 хире асты, 100 муз дик болган 1 муз ажыг киш кижин, 700 тонна балыкты, 100 тонна ажыг ил элдин, акшаны болгаш өске-лаа дузалашкын чоруткан. 30 муз эжеп ийжи мажко, 50 муз кубометр тууду материаларын база олар мийти аты-биле ооруту белекчөөп, Кызылга салладин чедирген.

В. ТАМДЫН ООЛ. Тыва АССР-нин култураларын алдарыг аймадакчымы.

Бистиң ачымыс Хертек Бодаганович Чошак Бай-Тайганың Шүшү сумузуна хей чылаарда арбан дарагал чоран, сумуңуң активчилериниң берээни турган. «Бүгү түвени — фронтта деп лозунуну ала-биле Кызыл Шериге дузалашкы чылаарын оңа-биле аштырышкынга оң ийлекпейн киршичк. 1942 чылда белек чылаарын үш удуз организастван. Ушкун чылаары ола-ла чылаарын декабрьда организастван чөгү эки-не утуудубас деп азынстын сактын чугалап олтурары соду. Ол үеде үшкү чылаарда Бай-Тайга, Барым-Хемчик кожуунарың араттарыңдан эң шилдик 500 ажыг асты Кызыл Шериге чорудары-биле чылаарган. Оларны ТАР биле ССРЭ-нің кычкыгарына чедир даалганы күтүскенериниң аразында ачымыс база бар.

Д. ЧОШАК, болжым.

Бистиң фронтчуларымыс

Ада-чурттуу Удуз дайынын чылаарында Тывадан чоруткан бөлүк фронтчулар. А. СОДУНАМНЫҢ фотоу.

УЛУГ ТИЛЕЛГЕНИН 30 ЧЫЛЫ

Ада-чурттуу Удуз дайынын кадим-дошкун чылаарында ТАР-нын Чош-Хемчик комсомунун бирги секретары бон ажылдап турган ийги. 1941 чылдын июнь 22-де фашисттик Германия Ада-чурт ССРЭ-же оор ёзу-биле халлаан. Ол-да өйдө Кызылга ТАР-нын Удуз хуралы болуп эртен. Ук хуралдын кирежалары маалдык Кызыл Шериге бүгү тала-биле дузалашкы дугайында декларацияны чыгыс үн-биле хулаң алган. Фашисттик Германия Совет Эмгекчилер халлаан дугайында мезе Тываанын чык-чөк булушкунунга ол дараал-ла тарай хона берген. Тыва араттар «Бүгү-де чүвени фронтта!» деп лозунуну ала-биле

улам бедик күженишкенин ажалдап киршичк. Фронтта белек чылап чорудар ажыг кайла-ла хайныккан. Удуз хуралдын ийгиликтерин чоп баштадырдып киршичк. Ук ажылды Чош-Хемчиктин арат массазынын ортузунга өкө организастван. Козуунун араттары патриотчу удуз адурулушкуну-биле 80 муз баш бола болгаш швар маалды, 20 муз баш чылаарын, 40 муз саным алгачкы айман. 160, тонна чыжырганын чылаа комиссияныга дузалган. Араттарын Монгуш Мугур 500 швар маалды, он ийгиликте 200 баш прет, сергени, 45 баш ийгилик дузалган. эң ийлекпейн; ажалды араттарын ууткала-

хенти, аш-чемин, кат-чымсырты-лаа күзедик-биле берип турган. Чыгыс сөс-биле чугалаарга, кижиле бүгү-ле патриотчу кедүрүшкүнүг турган! Ол патриотчу кампа-

1943 чылдын март... Он шаа-лөкк хорайга өөрүшкү-маалыгай, өптин-эрдек уткун алган. Ол-да чылап, чагай ужуражыгаларга чоруп турган, самолет эскадронун ийгиликте база байыргы байдалга хулазоттичк. Ужурашканын шериң орус эштер фронтта да байдалды биске тайылыр-лап берип тургулаан. Оң Брйяк фронтунун 13-ку армиянын дайынчыларына задалап четтичк. Дайынчыларга белектерин тысып бериле, тилелгеге чыгышын чок идегеди, тыва чоңун патриотчу чүткүдүн чугалап берип чорудус...

Саннар, ФАКТЫЛАР

- ★ Делегегин ийги дайын төөгүдө эки-не удуз болгаш хай тогушкунуңу дайын болган. Ол 1939 чылдын сентябрь 1-де Германиянын Польшага халлааны-биле эгезден. Октябрь 3-те Англия биле Франция Германияга удуз дайын чараан.
★ Делегегин ийги дайынның 1 миллионд 700 миллион кижиле 61 күрүс хараа туттурган. 113 миллион ажыг кижини чепсектеди, 40 чурттуу десексөөргөне дайыдалышкыч чоруп турган.
★ Бистиң удузуз герман фашизмдин делегеге тергилдеп чүткүд салган орунуга монголстан кол күш болуп, дайыннын кол үргөзүн боюнга чүктөп эрттирген, гитлержи Германияны, а оон соода милитаристи Японияны чыла шапкыга база шилтирген рольду ойналан.
★ 1941 чылдын июнь 22-де Германия оор ёзу-биле ССРЭ-же халлаан, өзүржикчилерини-биле кады 190 дивизияны—5.5 миллион солдаттарын болгаш офицерин, 3712 танкты, 4950 дыйынчы самолётту, 47200 ажыг үгөр-буо айман болгаш өске-лаа шериг техникалык халлаашкыне кирген.
★ Совет-герман фронт делегегин ийги дайыннын кол фронтуну турган. Азаа 1941 чылдын июльдан 1944 чылдын ортал чедир дайынын 190-дан 270 эскер дивизияны турган, эжелекчилерин бүгү чадириниң 73 хузуз онышкан, азыа фашисттик коалициянын 607 дивизияны, үжэр чүдүзүн дөрттүн үкү, танк болгаш артиллериялык хей жели чыла шапкырган, 10 миллион кижини алуртуп, балыгалды, чүтүртүп когарган.
★ Совет Эмгекчилер Ада-чурттуу Удуз дайынына аажок удуз хуражалды үндүргөн. 20 миллион совет кижилер амы-тайын оскурган, а делегегин ийги дайынга АКШ-тин когаралы 273 муз кижини, Англиянык — 264 муз 400 кижин болган. Дайында ССРЭ национал байлыгын 30 хузуз оскурган.
★ Дайынга удуз үр болгаш аар-берге демиске Армиянын болгаш Флоттун дайынчылары чыгезлар чүсө чок дайын болгаш эң удуз маалдыгы чорун көргүскөн.
★ Ада-чурттуу Удуз дайынның фронтунга Коммунисттик партиянын составынын кезинде хойу, а 1945 чылдын этен (Уламчымы 3-кү армыда).

ИДЕГЕЛ

кижи бүрүзүнүн дайынчы шинчи кире бергенин, ажыл-ишке кызыккай шалыккынын, организастванын дораан эскерин каар. Араттар фронтта белек-кылдыр мал-магалын, алгы-кельти, дараал белектер чылап ийди-

Файынчы салгал

турганарын арыштарында байыргы ийичи чайнаан. Келген херээни чугалаарыга, оларын бирээш мели элерттип алган, агитпунктула ажылдап турган өөрүнү удузтукузу лейтенант Владимир Рудакэнка чедире берген. — Тилелгенин 30 чыл оон млайтыг шериг ёзу-биле уткуур хези, белекченин турарымыс бо — деп, Рудакэнка баштаганы арак чугаады. —

Кербес елер бе, чылап кижини мырдай чок... Шынал-ла мыда турганарын баш көдүрер чайы чок болган. Чамлык солдаттар хере калкан материалды ийги-бүрү дайынчы орденнерин, Ада-чурттуу Удуз дайыннын үезинде совет улустун маалдыгы чорун көргүскөн плакаттарын улаптыр чурдан, өскөлери байыралда көргүзөр концертке белекченип, дайын чылаарынын ырларын, алдаргаларын база агы үезин композиторларын чогаалдарын өөртенеп турлар. Байыраал хунеринде концерт көргүзөр-биле бисти чалаан чегин-де хей. Шүп-түзүңга четтигин, солун концертти көргүзөр дээр, кызымак белекченип тур бис — деп, лейтенант улаптыр чугаалады. Политиктиг белекче кичөөди. Дений салган столлар артында чыгыс хай шериг хейти өскөл. Кижиле бүрүзүнүн мурунуга кычкыраптар, хозула—дежир-ужук. Олтурганарын аразында дайынны болган политиктиг белекчелин тергилерин кайы хей деп чүвени кичөөди эрттирп тууган удуз лейтенант Александр Задворный-биле чугаалажып тура билдик. Чыжа, эң эки салырын командири ержант Николай Погин үлгериле дайынчыларын бирээди. Ол ийгилик сержант Николай Каменишлов болган анаа дайынчы Владимир Чераков олар база чоңуц эки дайынчылар. Ханада аккай чурт чуртууну мурунуга — сержант Александр Налетов. Ол айтыр херекселдин дузалы-биле көргүзөр ужурашкы чурттарын, черлерин чылап чок көргүзүшкөн, теманы ийлекпейн ханылап тур. Александр — кезектин тергилеринин бирээди. Мен чүгле каш-ла кижини

мында адалым. Кесекте ийди-лар дыка хей. Оларын кижиле бүрүз болушун дайынчы болгаш политиктиг билдин доктаамал бедилди, чангызы хойу дээр, хойу — чангызы дээр деп быжыг чуруну саргызышаан алаан эрттирп турар. Тайбын иште совет чон чыгалдык чуртап, ажылап, лыштаным болур — Төрөн туртун идыктыг кызыгары бузураган шооада, а оң дүлүүрү төлөнтү салгалдык холула. М. ХЕНЧЕ-КАРА. ЧУРУКТАРДА: политбюлек үезинде. Дайынчы болгаш политиктиг белекчелин тергилерин сержант В. Пронин. Авторнуң фотолары.

Мактама болгаш алдар

Бедик сөрдүлүг, быжыг туруштуг муң-муң кижилерге Ада-чурттуу Удуз дайынны тураскаалдыг тулушукунунага эрес-маалды чоруу дээр оларга Совет Эмгекчилер Маалыгы деп бедик атты тыгаскан. Оларнын аразында бистиң чыгыс чер-чурттугаларымыс база бар. Оларын бон хунерде сактышкынары биске чырыктык болгаш чоругар ажаллар. Олар ийгилик чылаашкыны патриоттар болурун амык салган чылаар күзеп чорурлар.

шылгалдазын алдарлыгы-биле тулуп эрткен. Дайыны чылча шаптырган, аштырган. Бистин кайгамчыктыг улузувус, маадыр улузувус, өндүр чаагай улузувус, алдар-биле бүргеттинген ленинчи туткут, Улуг Октябрынын туугун, социализмниң туугун делегей кырынга бедик көдүргөн болгаш дайын чылдарынын одун таварты тиилелгелиг тулуп эрткен» — деп, СЭКП ТК-нын Чингине секретары Л. И. Брежнев онзаала демдеглээн.

(1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайыныга совет улустуң Тиилелгелиг 30 чылымы дугайында) СЭКП ТК-ның докталазында).

Совет Эвилелинин Маршала Г. К. Жуков (солгага тарапта) Модлен (Польша) хоорайның девискээринде командылаа тулуктуумда. Белоруссияның I-ги фронтузу, 1944 чыл. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧУРУКТАРДА: Совет Эвилелинин Маадырлары Чүргүй-оол Намгасвич Хомукчу, Николай Николаевич Макаренко (ийги артында), Леонид Николаевич Ефимов, Николай Павтелевич Кабак болгаш Алдар ордениниң бүтү чегезарының элеккелери Дмитрий Алексеевич Комарицын.

СОДУРАМНЫҢ Фотолары.

УЛУУМ

1920 чылда, мичан таптыгла 19 харлап турумда, мени Кызыл Шеригин күрээлениге келдирткен Шериг албаны эрттирген. Красноярскиниң парковоство черинге анаа матрос бооп кирип алгаш, ооң соода «Стрела» дээр техниктиң парковоство капитаныга ажилдап турдум. 1942 чылдың төсчүзүнде мени фронтка кыйгырткан. Дайыны-биле бир дугаар сегижип алышкыным 1943 чылдың эгезинде Украинаның Сумск обласы хостарының эгезинде болган. Анаа өскө даш-өрүм-биле бир дөңөй дайылашкан. «Эрес-маадырдык чорук дээш» деп медалды-биле шаңнаттым. Ол үедө Украинаның үшкү гвардияга танк армиясына дайылдашкан, разведканың взвод командарының дуулашкычы, улуг сержант эргелиг турган мен.

Анык эр майның кызыл чечээни чулгаш, Аныраанга баштай сунгаш, ошкар тураа, Анымы чылын оларларның дунад огулу Атыңадыр ийи-бирлеп бэзып чораш.—

Дайынынын сылы шапчып, тынын берген Дайынының өлүм чогуу салты-дыр мен. Нелир ей дээш аңаа маңге четтиргеним, Нездээ-ле өрелиминни сөлгөл чор мен.

Мааым тайга, шапкын хемнер, сыннар кырлай БАМ-ның туулу Чөөн чүкчө шөйлүп ораа, Саан дагдан угаан-бодал бедик ужул, Шагаан-Арыг далайымы чалап ужул,—

Эртнен дайын маадырлары—өлдөр, кыстар Эргин чуртта тайбың иште тиилеп турлар. Үе-шагы олар-биле нады чытыр Улуг-хуулул болганымга чоргар-дыр мен.

Багун совет тайбың номинал буян тарып, Бамбурезинтиң чулду-чүдээ апарганаа, Дайызыран дээрлериниң аныс хагылап, Далай шышап күжүвүстү найгап турда,—

СЭКР-ни — тайбынының туу тулуңузу, СЭКП-ни—штавы деп йөрзөп чор мен. Тиилелгелиг үрелини — тайбың өл-дур, Диргиң ижи—оң төлү, солдады мен.

Салчак МОЛДУРГА.

ФРОНТУЧУ АЖЫЛЧЫН

Ада-чурттуң Улуг дайыны эгезарының мурунда Григорий Малишев Каз-Хем районга чурттап турган. Ол кохоз будурдугениге ажилдап тура, шадамчаларың одуруунга турган. 1942 чылдың чыккы хүнериниң бирээнде ол шериг албаныне айттымын. Бичан 19 харлап Малишев Биске хоорайга чед берген. Ол аңаа сержант состав белгилеген 6 айыг курууңга өрөөни кирген, оңу чедикчинин дооскан. Тыва чуртту Григорий Малишев тулушканынын берген оруктарын эртен. Совет Эвилелинин девискээринде дайыны үндүр сымарында, Латвияны, Эстонияны, Польшаны болган өскө-лаа чурктары хостарында эрес-маадырлар-биле кырыккан, Григорий Парамович Малишев дайыныр-биле Берлинге чедир тулушкан ажиларың бирээш.

1941 чылдың июнда, дайын эгезлээге каш хонгалда Чыргакы бажымың чылдарыңа чурттан турган эртериниң хурамы болган чүве. Анаа чымылгар ТАР X Улуг хурамының шиктирени таныжыл, оңу деткип, Кызыл Шеригте дуулашкычы чырып бир зэ-сеткилде илереклешкен. Ол-аа хураан эгезлеп дуулашкычы чымыл эгезлээ бис. Ийи-ле хун дургузунда Биске 100 ажыг атыгы чымылгарган. Маадырлар М. О. — Державиниң шиктирени-биле шыландык 50 атыгы М. Белек, С. Селев-оол, К. Ортуг бистер Чөөн-Хемниң кожуунуңуң Белек чымылдар коммиссияга хүлээни берген бис. Бистин сумуңуң араатарының фронтка баштайгы дуулашкычы оң болган, С. ОЛБЕР.

Дайын эгезлениң баштайгы хүнеринде эгезлээ-ле оңу төмүңүң чедир фронтка дуулашкычы болдуңуң. Ол бодуңуңду шиктирдиң. Шыландың 1943 чылдың июль айда мени Бис-Хем кожуунуңа транспорт агентствонго чурткан. Анаа барган аңг транспортун организастан, фронтка дуулашкычы чырынга кырып, 1944 чылдың апрелиң төмүңүң чедир ажилдаан мен. 1943—1944 чылдарың кайышында бир-ле катар фронтка чорутар хөй белекти шаңкытып алырар-биле чедир алырар. Камык шаңкытат алырарың бир күн иштинде ажилдап чорутар дээш. Үе бачым турган. Кожунуң даргалары биске аажок дуулашкыч, О. ТАВАА. Улуг-Хем район.

ТАР X Улуг хурамының хүлээни алган шиктирениң ажилдарыңа конларга таныштарың-биле төмөктер бистер бүгү кожуунуңуң чоруткан бис. Бистер Бий-Ханка кеңеш. Таңым кожуунуң төмүңе партия, совет, ийи-инти организацыйларының акти хурамы чымылгарган. ТАР X Улуг хурамының хүлээни алган шиктирениң таныштырдымыс. Хураал доозулган соода, сумуларга болган суурларга айттымын бис. Сумуларга, арбан чарга, суурларга ажилды чонпарың массалык шиктирелери болуңуң. Улуг Совет Эвилелиниң хураал дайыныга ул оларның өжөл-келе хайымың, дайының көөр хөн чогуу. Төрү чуртка инакчылыгың иретип, тиилелгелик алымы көдүрүңүң.

Чижээ, Эрбек сумуңуң араатарының фронтка Оюн Сопу ола чүве чугаалаа. Кызыл Шеригте 10 атыгы дуулашкычы бээр улуг көдүрүшкүңүң дуулашкычы бүгү-ле чүвени кылырың хүлээң. Сөзүң оң эгезлээң. Оң патриотчу өлүкүң үчүзүңизниң херекчи болла Оюн Сопу олоду ТАР-ның Республикка орден-биле шаңкылап болган.

Чонун көдүрүшкүңүңүңүң хуралдар Көн-Булуң болган өскө-лаа сумуларга мичан болуп эрткелээң чүве.

Совет Эвилелинин маадырлыг оруктары белин-биле үчүлгөткөн. 7 миллион ажыг чыраакты шаңалдарың алган оң иштинде орденер-биле 5300 муң шаңаллар болган: Ленин орден-биле 8800, Кызыл Тук орден-биле—238 муң, Ала-чурт дайыны орденниң I чегези-биле 324 муң, II чегези-биле 951 муң, Кызыл Сылдыс орден-биле 2811 муң, Алар орденниң I чегези-биле 2457, II чегези-биле 46 муң, III чегези-биле 868 муң шаңал болган. Алар орденниң үч чегезериниң бүрүч халыкчылары 2457 дайымы болган.

Совет Эвилелинин Маадыры атты 11603 дайымы, ийи дашкыр Маадыр атты 104 дайымы алган. Ол бедик атты СЭКР-ниң 100 халыкчылар болган улуттарының төлөөлөрүнө тывыскаан.

Совет Чечектиң Күштер 12 чурттарының девискээринге фашистерге уду тулуңуң турган, фашист куаданыңдан 180 миллион ажыг кижини хостан. Даштыкы чурттары хостар дээш тулушканыңа бистин II фронт каттыжымышыңар, алгардан камгаладың 2 фронтту, 2 армияны, иштин шеригни 52, танкыны 6, агаар шеригниң 13 армиялары, 4 флот болган 3 флотия — интизи-биле 6 миллион ажыг кижиги кырыккан. Европа чурттары хостар дээш тулушканыңа бистин чидарымыс 3 миллион ажыг кижиги болган.

эртен эгезлээ. Мичан дайынынын дирги күжү болган техникалар тулукташкан, 34 немец офицерлер, солдаттары тулуп алган бис. Баштайгы тулушканыңа Тулуш Шойду болганга.

Уман хоорай дээш тулушканыңа 800 ажыг фашистер биске дүжүп бээр жүзүрг таварышкан, а чок кылдыр узуулашкыч та чед! Бистинде база хорамча азыны өвөс болган. Мичан беш кичине, менаа баш Совет Эвилелинин Маадыры атты тывыскаан.

Тыва танкистер Украинаны, Молдавияны, Румынаны, Чехословакияны хостарына кырыккан. Шыланды Иосиф Бисшев угалышкычының төмүңүң тулушканыңа улуууус киргенине уттуң-дурбас. Ол үедө мезн танк-

ның аныкшап дөрт аңгы аныкшаны танкылары турганы аттарыныстан-иң илден: Воронеж, Калыба, Саргитин, Чүргүй-оол. Чаа-дайымың-лаа, ажилың-лаа чыныс демит, эң-найрадыг болуңуң, калымың-лаа хүн тывыскаан.

Иеси хоорай дээш тулушканыңа эрес-маадырлыг өлген Бай-Бара Биче-оол, Кыргыс Идм оларын бирээни бир суурлашар ортузунга, а бирээни ховуда чойга иштинге чорутканы бис. Олар болган оң-лаа өскө дайымың өң-өр, өлүм-чидыңың сегиржин алышкычыңар кижиниң саргыс-сеткилден чедер ыра-вас-тыр. Иччангаж моон сонгаар кылдыг дайың-халап бол-базым күзөөр-тир мен.

Саннар, ФАКТЫЛАР

инде 60 хуулу турган. Дайын дургузунда партия кежиңуңүңүң кандалыкта 5 миллион, чыңгизинге 3,5 миллион кижини кырып алган.

Совет Эвилелинин маадырлыг оруктары белин-биле үчүлгөткөн. 7 миллион ажыг чыраакты шаңалдарың алган оң иштинде орденер-биле 5300 муң шаңаллар болган: Ленин орден-биле 8800, Кызыл Тук орден-биле—238 муң, Ала-чурт дайыны орденниң I чегези-биле 324 муң, II чегези-биле 951 муң, Кызыл Сылдыс орден-биле 2811 муң, Алар орденниң I чегези-биле 2457, II чегези-биле 46 муң, III чегези-биле 868 муң шаңал болган. Алар орденниң үч чегезериниң бүрүч халыкчылары 2457 дайымы болган.

Совет Эвилелинин Маадыры атты 11603 дайымы, ийи дашкыр Маадыр атты 104 дайымы алган. Ол бедик атты СЭКР-ниң 100 халыкчылар болган улуттарының төлөөлөрүнө тывыскаан.

Совет Чечектиң Күштер 12 чурттарының девискээринге фашистерге уду тулуңуң турган, фашист куаданыңдан 180 миллион ажыг кижини хостан. Даштыкы чурттары хостар дээш тулушканыңа бистин II фронт каттыжымышыңар, алгардан камгаладың 2 фронтту, 2 армияны, иштин шеригни 52, танкыны 6, агаар шеригниң 13 армиялары, 4 флот болган 3 флотия — интизи-биле 6 миллион ажыг кижиги кырыккан. Европа чурттары хостар дээш тулушканыңа бистин чидарымыс 3 миллион ажыг кижиги болган.

Совет Эвилелинин Маадыры атты 11603 дайымы, ийи дашкыр Маадыр атты 104 дайымы алган. Ол бедик атты СЭКР-ниң 100 халыкчылар болган улуттарының төлөөлөрүнө тывыскаан.

Совет Чечектиң Күштер 12 чурттарының девискээринге фашистерге уду тулуңуң турган, фашист куаданыңдан 180 миллион ажыг кижини хостан. Даштыкы чурттары хостар дээш тулушканыңа бистин II фронт каттыжымышыңар, алгардан камгаладың 2 фронтту, 2 армияны, иштин шеригни 52, танкыны 6, агаар шеригниң 13 армиялары, 4 флот болган 3 флотия — интизи-биле 6 миллион ажыг кижиги кырыккан. Европа чурттары хостар дээш тулушканыңа бистин чидарымыс 3 миллион ажыг кижиги болган.

Совет Эвилелинин Маадыры атты 11603 дайымы, ийи дашкыр Маадыр атты 104 дайымы алган. Ол бедик атты СЭКР-ниң 100 халыкчылар болган улуттарының төлөөлөрүнө тывыскаан.

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ БАЙЫРЛАЛ

Белоруссиянын эилдеринге

Белоруссия — кайгамчык чыраш, миче богзан эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен. Оң агарыңың чаагайы, суунуң арын маңаң хаммас чордум. Иччалла-ла оң хүнерде немец эжелекчилериниң салкыныңа, чылдарың дайының эзим-агарларын, делгем хову-шөлдөрүн, хоорай, суурларын чери деп чүвени 1943 чылда анаа дайылашкыч чоруп турган, көргөн мен

СОВЕТ АРМИЯ-ХОСТАКЧЫ АРМИЯ

ЧУРУКТА: 60 бичин чек уруг аас-кежиктиг болзун. (СЭТА-ның фотохрониказы).

БУДАПЕШТ. Эржебет — Дунайын таварты чаа көзүрүт. В. СОБОЛЕВТИНҢИң фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

1945 чылдың апрельдин баштайгы хунерияда Украинанын ийги фронтунун шериери кады-дошкун тулуучукунар-га Братислава гитлерин элекчилериен хостаан.

Социалистик тургузушунун чыдарында Дунайда ол хайгамчыктыг хоорай чуртуну полнитик, экономикалык бол-муну тургузушуну чугула төвү апарган. Билд индустриал-эдултуу бууругагер ажалдан турар. Хостаттырганымнн Братиславага 60 муң ажиқ квартираларын туткан. Хоорай чуртуну ийизи—ол дээрге амгы чейин чаа кварталда-муну уеде Братислава — Словак Социалистик Республика-муну аймамала.

ЧУРУКТА: Братиславаны хостаары даш ам-тынны бер-вет дайчыларга Славия теиндик кырында тургускан даш.

Х. МАСТИКОВТИҢИң фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

СОВЕТ АРМИЯ-ХОСТАКЧЫ АРМИЯ... дин хамраманмай... Совет Эвилелиннц Маадры Х. Чур-гуй-оолдук болгаш Ленин ор-денинц адылекчи. В. Цука-новтун корреспонденттары. ● «Оолдары уламчылал тур-рар». Подполковник А. Гор-чатун корреспонденттары. ● «Ада-чуртунга шычызын дагырагалар». В. Локоновтун корреспонденттары. ● «Тилекчилерге байыр че-дирин тур бис». Тилекчилер 30 чылга холбаштырган кон-курстун түрүнн.

МААДЫР ХООРАЙ — КЕРЧЬ

Крым область. Бөгүн маа-дыр-хоорай — Керчьде.

Чурукта: Керчь хоорайы хостаарына кириккен Аджимухкайын даш хорумунун иштинге туашкан маадырларга болгаш десаттык далай-жылдарга тураскаткан шери-көөрүндө меморал. Автор-скульптору В. Сердюк, архи-тектор — А. Морозов.

Фотозу Ю. ИЛБЕНКОНУЦ. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ИЙИ ӨҢНҮК Орус, тыва ийи оолдар Отуг чага душну берген. Оол бээр-ле алышы деп. Олга ийик өңүк болган: Бирээни — Байыр-оол дээр, Бирээни — Базаров дээр, Дайын төнүп, оду өшкөн, Дайын жукуп, тилектирген. Тайбың ийче ийи өңүк Тарап, чарлып чоруп катган: Бирээни — Туламыче, Бирээни — Тывазымче. Орус, тыва ийи өңүк Ол-ла хевээр көрүшпээнер.

Мени мана Авам, огулум буурул боор. Өөрүм бевил тааткылажып, Өөмгө чыгып колор магат. Шах ол шакта адым адап, Сактымшыкымнн дожи кылза. Арага-даа амзавай, Амылга деп мени мана. Эрик оркан өжү кылдыр Эп кээр мени, мени мана. Өтүмүн мээ хурүмүнөнер — Өлвейлини! — деп, мага-дай аан.

КОНСТАНТИН СИМОНОВ. Мени мана. Кичил ириг арткашымны Хари улус кийи билер. Энис, шимчи манаашкымнн Эжи мени камгалаан-дыр. Өске кымдан артык кылдыр Өскерлиш чок манап билген. Боллада чок шыдамымнн Боттарымыс билп артаал. 1941 чыл. Очулдурган В. СЕРЕН-ООЛ.

АКТЫГА АТ САЛГАНЫ

(Совет Эвилелиннц маршалы Г. К. Жуков-тун «Сактымшыкынар болгаш бодалдар» деп номундан). Баш удуур дутуржуу алгачы-ыста өзугаар, 23 шак 45-ми-нута турда А. Я. Вышинский, К. Ф. Телегин, В. Д. Соколов-ский, эвилелчи командадалдык төлөөлери Теллер, Спаатс, Де-лар де Тассинья болгаш өскелер-даа немештерини чугаа чокка дүжүп бергениниң дугайында актыга ат салыр заалың чыгып келген бис. Талтыр-да 24 шак турда зал-че кирип келди. 1945 чылдын май 9-эунун эгезиниң ол-Шутуусу стола олурду алдыс. Ол стола Совет Эвилелиннц АКШ-тын, Англиянын, Франциянын хуруне туктарын азып каан ханынц баарына турган. Заалда ногаан шыкпен-биле шыл каан узун стола Кызил Шеригинц генералдары олур-гулапкан. Оларынц шериглери эң кыска уенин иштинде Бер-лининц камгалааны буза шап-каш, гитлержи турамык фельд-маршалдарын, фашистид удуруткучларын болгаш гит-лержи рейхти буруну-биле дү-

жүп бээрине албадалкан. Хей ковайтып, президиум столуун артында олурган бисе көргү-дети. Штумпф биле Фриде-бург Кейтель-биле кожа олур-рунту. Улеп чоранын офи-церлер оларынц сандалары-ннц артына туруп алганыр. Мен немец делегацияга чу-гааладым: — Чугаа чокка дүжүп бээр дугайында акт холуурда бар бе, ону өөренип көргөн силер бе, бо актыга ат салыр эр-тер бар бе? Мээң айтырымнн ужал чүдүлдү кол маршалы Теллер анган дым кырыга каталпа-ды. — Ийе, өөренип көргөн бис, ат салырынга белен бис—деп, грже-адмирал Деницага ат салганы документини биске дайчылып берип тура, генерал-фельдмаршал Кейтель, фон Фридебург, Штумпф чугаа чокка дүжүп бээр дугайында актыга ат салыр эргелиг деп кааа болган. Мен туруп келгеш, чугаала-дым: — Немец делегацияга бээр бо столе чедип көзүн санаа-лап тур мен. Германиянын чугаа чокка дүжүп бергениниң дугайында актыга ат салыр силер.

Ада-чуртуну Улуг дайыныга киржи чоран бистин дайчыларымыс чер-чуртунда дөргү-төөлери болгаш ТАР-нын нам, чааа-биле үргүчү харылажып, боттарымыз дайчы чорууну дугайында дыйкылар турганар. Тываның дым, литература болгаш төөгүнүң эртем-шынчыл институтуна да фронтчуларынч чага, бижиктери каагаалаттыган. Мооң адаанда ук документлеринч чамдыман параладым.

Архив документиленден Биринчи гвардейжи дайыны бийриги илктөөринч чөптө-реп көрүрүң. Тываның эки тура отряды-нц командирлери гвардия капи-тан КЕЧИЛ-ООЛ. Талокт Түдүш Конгарынц болза, бистин 25 дугар там-ны полкымыс дайынын сол, илест-сүер талазы-биле элзиң чедимчииниң чоруп тур бис. Ам бо уеде Дубровка деп суурдан дайынын ундур ой-латкып, март 27-ле ол суурдан 300 км черде Зыковка деп суурда келди, ам база фа-шистерин улаштыр сыгырап бистер.

БАЙЫРЛАЛ ХУННЕРИНДЕ КАЯ, ЧҮҮ ВОЛУРУЛ

10 шакта — Тилекчилер 30 чыл ою-биле болгаш Ада-чуртуну Улуг дайыныга өз-ген дайчыларга тураскаал-ды ажалдыр холбаштыр Кызилдың ажалын чопары-ннц болгаш ук чер гарнизон-унуң дайчыларынц төлө-лекчилериниң митингиза эгел-ээр. Болур чери — Николаи Гастело аттыг паркче көрер эжи аксында шө. Митинг соонда чыскаал бол-гаш көрүдөди Ленин ку-думчузуна эгелээр, азда дай-чынын болгаш күш-ажылдың хоору ижилери, шквалар, өрөөлдөткөч черлери, Кызил гарнизонуунуң дайчылары киржир. «Хуреш» стадионга, 10 шак-

та — эки тураның «Урожай» спорт нивителиннц ча адар талазы-биле бириг чер дээр маргыдады, 14 шакта — «Чер кырынга амдарлар дээр» деп шылжиткен көрүүгү болгаш Кызил — Эрэн — Кызил ар-зыннц авторарыннц доосту-ру, 15 шакта — национал хуруне талазы-биле республи-каның бириг чери дээр мар-гыдала. «Совет Тываның 5 чылы» стадионга — 16 шакта «Спар-так» болгаш «Динамо» деп футбол командаларыннц хоочунарыннц ужуражымшык-ны. Ногаан театрга — 16 шакта дайынын арлар фестивалы, 19 шакта шериг кезээниң бот-тыгыгыр уран чүүл концерты. 21 шакта Ленин кудумчузу-нга — аныктарынц факелдиг чыскаалы, 18 шакта — респу-бликанын Иштики херектер ми-нистерствоуунуң бешки нис-тетулуунуң «Найрыл» кино-фестивалы, «Урулар ойнаар-тар» байчыларыннц баары-нда база 4-ку микрорайонда шөлдөргө бот-тыгыгыр уран чүүл концерттери эгелээр. Май 10-да Култураның болгаш дий-таналыгы Н. Гастело аттыг паркына — чоңун массалыг олгустуушунуң 10 шакта эгел-ээр. 14 шакта — педучилище-ниң бот-тыгыгыр уран чүүл концерты. 2-ги школаннц спорт шөлдө-ргө — 14 шакта — Абакан биле Кызилдың хол бомбучу-лериннц эш-хуу ужуражымшы-кын, 15-ки школаннц спорт шөлдөргө 16 шакта — эки ту-раннц «Күш-ажыл куралдары» спорт нивителиннц баскетбол талазы-биле бириг чери дээр маргыдады. «Тываның аныктары» со-лунун шаңгалы дээр эстафе-та Ленин кудумчузуна 10 шакта эртер. Хөгжүм-нин театрына — А. Коломещин «Ак-көк ил-дээр» деп шын 18 шакта эгел-ээр. «Енисей» болгаш «Геолог» Култура байчыларына 20 шакта аныктарынц дышта-ылга кежээлери эгелээр. ХООРАЙНЫҢ ДЫШТАНЫР ХУННЕР ШТАВЫ.

Мелебидение

- МАЙ 8-ТЕ МОСКВАДАН 13.30 — «Концерт—фронтта», Кинопрограмма. 15.00 — «Объектив». Өңүт. 15.30 — Спортчу программа: 1. Футболга олимпын оюннарнын маргыс-дады. Югославия биле ССРЭ-нин командаларыннц оюну. Югославияда дамчы-ылга. 2. «Спортто» тиржик. 17.10 — Киног. 17.20 — Мультифильм (Кызил-дан). 17.30 — «Уе». Информастыг программа. КЫЗЫЛДАН 18.00 — «Кайгамчык орус киж». Шүдүктэн композиция. Хөгжүм-нин театрыннц артизи А. Фролов күт-седир. 18.20 — Телемедээлер. 18.35 — Телемедээлер (тыва дылга). 18.50 — Чарлалар, реклама. МОСКВАДАН 18.55 — 00.50 — Ада-чуртуну Улуг дайыныга совет уауз-тун Тилекчилер 30 чылды тураскаткан байыры хурал болгаш концерт. Кремльдин Спешилер ордууудан дамчыылга.

Кинотеатрларга

- МАЙ 8-ТЕ «НАБРАЛ»: «Чалбыл» (2 сериям кады) 10.20, 13.30, 16.40, 20.00 шактарда. «ПИОНЕР»: Киночымыз 9.20, «Дизин кижилер» 10.40, 17.00, «Шерг чалды» 15.00, «Чүге дже инх-тур мен» 12.40, 19.00, 20.50 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Диргелин» 15.00, 18.40, «Солдат Иван Броккин» 16.50, 20.30 шактар-да. «ВОСТОК»: «Думбейден дел-линкин» 17.20, 19.00, «Ол кыс Горюн чуртун камгалап тур» 15.00, 20.40 шактарда. ЧАЛГЫ КИНОТЕАТРА: «Мэң тамырын эң-не эки киж» 16.50, 18.40, 20.30 шак-тарда.

АКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Тираж 667 000

Кызыл. Шетинкин-Бравченко кудумчуу, бажың № 3 ТЕЛЕФОНАРЫ: Редакторун 24-63, редакторун оралакчыларыннц 35-24, провалга кылдырыннц 31-75, харысалгалы секретарыннц 23-35, партияны амдарлар кылдырыннц 37-13, култура кылдырыннц 23-54, колээ ажы-алгы кылдырыннц 21-47, үлгүтүр кылдырыннц 23-54, чага кылдырыннц 41-27, информация болгаш совет тургуугу кылдырыннц 20-60, корректорларыннц 27-41, бухгалтерияны 50-22, солун келбей барганга 32-75 телефонтче холгар.

ТИРАЖЫ 16 593. Чалгы № 1509. СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР